

Odborný článek

Právne postavenie iniciatívy Verejnosť proti násiliu (november-december 1989)

Terézia Švedová

Autorka je studentkou doktorského studia v oboru teorie práva a dějin státu a práva na Katedře právních dějin a právní komparatistiky na Právnické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě. V rámci svého studia se věnuje výzkumu politických stran na Slovensku z hlediska jejich právní subjektivity, jejich charakteristiky jako právnických osob a jejich působení v rámci soukromoprávních vztahů.

Abstrakt

Tento článek je věnovaný problematice právního postavení Veřejnosti proti násilí - iniciativy, která vznikla v revolučním období listopadu 1989, a to zejména v majetkových vztazích. Historický význam Veřejnosti proti násilí je velký vzhledem k tomu, že přispěla k erozi komunistického režimu a uzavřeného systému Národní fronty. S ohledem na způsob jejího vzniku je však otázka právního postavení této iniciativy mimořádně zajímavá. Článek se věnuje právě prvnímu měsíci existence této iniciativy, tedy období od jejího vzniku dne 20. listopadu 1989 až do konce prosince 1989. Tento článek byl podpořen Agenturou na podporu výzkumu a vývoje na základě smlouvy č. APVV-18-0199.

Abstract

This article is devoted to the question of legal status of the Public against Violence, an initiative that came into being in the revolutionary time of November 1989, in property relations. Historical meaning of the initiative Public against Violence is significant, with regards to its contribution to the erosion of the communist regime and closed system of the National front. The issue of legal status of this initiative is interesting with respect to the way of its creation. The article is devoted to the first month of the existence of this initiative, i. e. the period from its creation on 20th of November 1989 up until the end of December 1989; this short period activated the wild-fire of historical events which led to the fall of communist regime and beginning of democratization in Czechoslovakia.

1. Úvod

Verejnosť proti násiliu vznikla 20. novembra 1989 v reakcii na brutálny zásah bezpečnostných zložiek štátu proti pokojne demonštrujúcim študentom v Prahe dňa 17. novembra 1989. V čase vzniku Verejnosti proti násiliu politický systém Národného frontu v spojení s ústavne zakotvenou vedúcou úlohou Komunistickej strany Československa (ďalej len „KSČ“) v štáte neumožňovali vznik či existenciu legálnej opozície. Celá občianska spoločnosť – legálne združovanie občanov do spolkov či politických strán, bola vďaka existencii Národného frontu plne pod kontrolou komunistov. Udalosti 17. novembra vyvolali prudkú reakciu nielen medzi študentmi, ale vyvolali vlnu odporu naprieč celou spoločnosťou. Verejnosť proti násiliu spolu s Občianskym fórom, ktoré vzniklo 19. novembra v Prahe, spustili eróziu existujúceho režimu a dopomohli k zásadným reformám celého politického systému.

Od svojho vzniku v novembri 1989 až do svojho zániku v roku 1993 sa charakter a právne postavenie Verejnosti proti násiliu menilo. Nasledujúce strany sú venované analýze charakteru a právneho postavenia Verejnosti proti násiliu so zameraním sa na postavenie Verejnosti proti násiliu v majetkových vzťahoch v období od novembra do decembra 1989.

2. Právne postavenie Verejnosti proti násiliu

Verejnosť proti násiliu vznikla spontánne na pôde Umeleckej besedy v Bratislave dňa 20. novembra 1989, i keď jej výbor sa fakticky sformoval už o deň skôr.¹ Vo vyhlásení Verejnosti proti násiliu o vzniku združenia zo dňa 20. novembra 1989 je táto organizácia charakterizovaná ako združenie, ktorého cieľom bolo „*prispieť k ukončeniu násilností a k nevyhnutným spoločenským zmenám.*“² Vo vyhlásení vyzývali občanov, aby sa spoločne s členmi Verejnosti proti násiliu zasadzovali „*za otvorenie spoločenského dialógu, za skutočnú, nie iba predstieranú demokraciu. (...) Zoberme ako občania svoje záležitosti do vlastných rúk!*“³

V neskorších dokumentoch je už Verejnosť proti násiliu charakterizovaná ako iniciatíva. Prvýkrát sa pojem iniciatíva vyskytuje v dokumente Koordinačného výboru slovenských vysokých škôl zo dňa 21. novembra 1989 s názvom Iniciatíva verejnosť proti násiliu⁴ a ďalej sa používa i v niektorých neskorších archívnych prameňoch, napríklad v informácii o vzniku občianskej iniciatívy Verejnosť proti násiliu zo dňa 22. novembra 1989⁵ či vo vyhlásení Koordinačného výboru Verejnosti proti násiliu zo dňa 2. decembra 1989.⁶ Pojem iniciatíva je od konca novembra na niektorých miestach nahradzovaný pojmom hnutie, resp. občianske hnutie, a to napríklad v dokumente Koordinačného výboru Verejnosti proti násiliu zo dňa 29. novembra 1989 s názvom Vnútná organizácia VNP,⁷ či v dokumente Koordinačného výboru Verejnosti proti násiliu zo dňa 30. novembra 1989 s názvom Slovo k dnešku robotníkom a nielen im.⁸ Na identifikovanie Verejnosti proti násiliu sa teda substitučne používajú tri pojmy: združenie, iniciatíva a hnutie. Pri všetkých troch je však dôrazný ich občiansky charakter.

Podstatnou otázkou, ktorú je potrebné vyriešiť, je, či Verejnosť proti násiliu možno v čase jej vzniku chápať ako občianske združenie⁹ alebo ako politickú stranu. Absencia relevantnej právnej úpravy je v tomto ohľade nanajvýš problematická.¹⁰ Ako združenia, tak i politické strany predstavujú formu realizácie združovacieho práva. Ústavný zákon č. 100/1960 Zb., Ústava Československej socialistickej republiky (ďalej len „Ústava ČSSR“) v znení účinnom k 20. novembru 1989 upravoval združovacie právo v rámci úvodných ustanovení pod rubrikou Spoločenské zriadenie;¹¹ dôležité sú

v tomto ohľade článku 5 a 6 Ústavy ČSSR. V zmysle čl. 5 Ústavy ČSSR štát umožňoval pracujúcim združovať sa v spoločenských organizáciách v záujme rozvíjania spoločnej činnosti, všestrannej a aktívnej účasti na živote spoločnosti a štátu a v záujme uskutočňovania svojich práv. Spoločenské organizácie vytvorené na základe takto definovaného združovacieho práva boli zastrešené platformou Národného frontu, ktorý združoval rovnako politické strany, ako aj občianske združenia, resp. iné spoločenské organizácie. Ústava ČSSR teda nerozlišovala medzi združeniami a politickými stranami (výnimku tvorila len KSČ, ktorá mala v rámci spoločenského zriadenia ako i v rámci Národného frontu špecifické, nadradené postavenie).¹² Jedine zákon č. 128/1968 Zb., o Národnom fronte (ďalej len „zákon o Národnom fronte“), obsahoval v ustanovení § 2 ods. 2 legálnu definíciu politickej strany: „Politickou stranou alebo organizáciou plniacou jej funkciu sa rozumie organizácia, ktorá najmä na základe svetového názoru alebo na základe iného spoločného politického programu združuje členov a stúpcov predovšetkým za tým účelom, aby aktívne politicky pôsobila medzi občanmi a dosiahla tým podiel na tvorbe politiky a na štátnej moci vykonávanej zastupiteľskými zbormi.“ Tento zákon bol však zrušený zákonom č. 146/1970 Zb., ktorým sa zrušuje zákon č. 128/1968 Zb., o Národnom fronte, z dôvodu jeho spoločenskej obsolentnosti a duplicity úpravy úlohy Národného frontu. Národný front však naďalej existoval a naďalej plnil tie isté úlohy, ktoré boli v súlade s Ústavou ČSSR opísané v citovanom zákone o Národnom fronte, preto má na účely tohto článku definícia politickej strany v zmysle citovaného zákona relevanciu. Ak by sme chceli vyčleniť znaky, ktorými sa politická strana vyznačuje a na základe nich identifikovať znaky, ktoré ju diferencujú od iných spoločenských organizácií, išlo by o tieto znaky:

1. politická strana je prostriedkom združovania osôb;
2. toto združovanie prebieha na základe ich spoločného svetonázoru, resp. spoločného politického programu;
3. cieľom združovania je aktívne politické pôsobenie medzi občanmi v záujme dosiahnutia podielu na tvorbe politiky a štátnej moci vykonávanej zastupiteľskými zbormi.

Sú to práve pojmy program a politická moc, ktoré oddelujú politické strany od ostatných foriem združovania občanov,¹³ i keď aj tieto rozdiely sú v spoločenskom zriadení ČSSR stierané práve kvôli prístupu ústavodarcu k združovaciemu právu.¹⁴

Ciele iniciatívy Verejnosť proti násiliu mali rozhodne politický charakter, i keď spočiatku nie prvoplánovo. Od vážnych cieľov (otvorenie celospoločenského dialógu a vytvorenie skutočnej demokracie)¹⁵ uverejnených v informácii o založení združenia zo dňa 20. novembra 1989, cez konkrétnejšie identifikované ciele s politickým podtónom (zmena vládneho stanoviska týkajúceho sa hodnotenia udalostí zo 17. novembra 1989, prepustenie politických väzňov, požiadavka zorganizovať stretnutie s predsedom vlády SSR, priestor v masmédiách) uvedených napríklad v dokumente Stanovisko združenia „verejnosť proti násiliu“ (ďalej VPN) k vyhláseniu vlády ČSSR, ČSR, SSR k udalostiam 17. novembra 1989 v Prahe z 21. novembra 1989,¹⁶ až po jednoznačne politické ciele vymedzené vo vyhlásení Koordinačného výboru Verejnosti proti násiliu zo dňa 2. decembra 1989 (odstránenie vedúcej úlohy KSČ a slobodné voľby, vstup Verejnosti proti násiliu do volebnej kampane ako demokratické politické hnutie).¹⁷ V priebehu niekoľkých dní sa tak iniciatíva Verejnosť proti násiliu vyprofilovala ako faktické združenie osôb v snahe dosiahnuť konkrétne politické ciele a s vlastným programom, čím naplnila všetky tri vyššie identifikované pojmové znaky politickej strany a vystupovala ako opozícia voči politike KSČ a Národného frontu.

Politické strany boli v zmysle platného právneho poriadku považované za podmnožinu spoločenských organizácií združených v Národnom fronte. V zmysle ustanovenia čl. 6 Ústavy ČSSR: „*Národný front Čechov a Slovákov, v ktorom sú združené spoločenské organizácie, je politickým výrazom zväzku pracujúcich miest a vidieka, vedeného Komunistickou stranou Československa.*“ V zmysle definície Národného frontu podľa ustanovenia § 1 ods. 1 zákona o Národnom fronte: „*Národný front je politickým výrazom zväzku národov a národností, sociálnych vrstiev i záujmových skupín. Vychádza zo zásady socialistického usporiadania spoločnosti a jej rozvoja. Združuje politické strany a iné spoločenské organizácie.*“ K tomuto záveru sa vo svojej analýze právnej úpravy politických strán na území Slovenska prikláňa aj Eduard Bárány.¹⁸ Na spoločenské organizácie sa vzťahovali tieto právne predpisy:

- zákon č. 68/1951 Zb., o dobrovoľných organizáciách a shromaždeniach (ďalej len „zákon o dobrovoľných organizáciách“),
- vyhláška ministra vnútra č. 320/1951 Úr. l., o dobrovoľných organizáciách a shromaždeniach (ďalej len „vyhláška ministra vnútra č. 320/1951 Úr. l.“),
- zákon č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník (ďalej len „občiansky zákonník“),
- zákon č. 109/1964 Zb., hospodársky zákonník (ďalej len „hospodársky zákonník“).

V zmysle ustanovenia § 2 ods. 2 zákona o dobrovoľných organizáciách v znení účinnom k 20. novembru 1989 sa na vznik organizácie vyžadovalo schválenie organizačného poriadku organizácie s celoštátnym pôsobením, resp. s pôsobením presahujúcim územie jedného kraja, ministerstvom vnútra. Uplatňoval sa teda povoľovací princíp, pričom ani zákon o dobrovoľných organizáciách, ani vyhláška ministra vnútra č. 320/1951 Úr. l. neustanovovali dôvody, pre ktoré organizačný poriadok tej ktorej organizácie nemá, resp. má byť schválený. Významnú úlohu v tomto ohľade opäť zohrával aj Národný front ako platforma výkonu združovacieho práva zabezpečujúca kontinuitu politického vplyvu KSČ; politická strana mohla pôsobiť v štáte legálne len ako člen Národného frontu.¹⁹

Na základe uvedených skutočností by bolo možné dôjsť k záveru, že iniciatíva Verejnosť proti násiliu ako opozičná sila voči oficiálnej politike Národného frontu nevznikla legálnym spôsobom, a teda nemohla byť ani právnickou osobou v zmysle platných právnych predpisov. Na tomto mieste je však dôležité spomenúť ešte jeden právny predpis, o ktorý Verejnosť proti násiliu opierala svoj vznik, ako vyplýva z dokumentu Vnútna organizácia občianskej iniciatívy Verejnosť proti násiliu zo dňa 29. novembra 1989,²⁰ ktorý bol uverejnený aj v neskorších materiáloch,²¹ a to vládne nariadenie č. 30/1939 Sb. z. a n., o tvorení zvláštnych združení, nepodliehajúcich platným predpisom o združovaní, a o dozore na ne (ďalej len „vládne nariadenie č. 30/1939 Sb. z. a n.“). V zmysle ustanovenia § 1 ods. 1 vládneho nariadenia č. 30/1939 Sb. z. a n.: „*V prípadoch výnimočných možno povoliť utvorenie zvláštného združenia osôb, či fyzických alebo právnických všetkého druhu, ktoré vzhľadom na svoj význam, účel, ktorý má byť sledovaný, a zamýšľanú organizáciu nemožno vhodne zaradiť pod platné predpisy o spolkoch.*“ V zmysle ods. 2 citovaného paragrafu aj vznik takéhoto osobitného združenia podliehal povoleniu ministerstva vnútra, ktoré rozhodovalo na základe voľnej úvahy. V súlade s ustanovením § 3 ods. 1 citovaného nariadenia bolo osobitné združenie právnickou osobou s právnou subjektivitou.²²

Napriek tomu, že v dokumente Vnútna organizácia občianskej iniciatívy Verejnosť proti násiliu zo dňa 29. novembra 1989 sa explicitne spomína ustanovenie § 3 ods. 1 vládneho nariadenia č. 30/1939

Sb. z. a n. týkajúce sa právnej subjektivity osobitného združenia, nemožno bez ďalšieho potvrdiť záver, že iniciatíva Verejnosť proti násiliu bola právnickou osobou v zmysle platných právnych predpisov a disponovala tak právnou subjektivitou. Na to bolo potrebné povolenie, ktoré vydávalo ministerstvo vnútra a životného prostredia. Takéto povolenie získala Verejnosť proti násiliu až 28. decembra 1989.²³ Verejnosť proti násiliu teda až do času rozhodnutia o povolení osobitného združenia vydanom ministerstvom vnútra a životného prostredia bola len faktickým združením, pričom členovia konali a zaväzovali sa samostatne.

2.1 Majetkovoprávne postavenie Verejnosti proti násiliu po 28. decembri 1989

Ako už bolo podotknuté, Verejnosť proti násiliu nadobudla právnu subjektivitu a postavenie právnickej osoby až dňa 28. decembra 1989 na základe rozhodnutia ministerstva vnútra, pričom právnym základom jej vzniku a jej právnej subjektivity bolo vládne nariadenie č. 30/1939 Sb. z. a n. Na rozdiel od iných politických strán či organizácií, ktoré boli združené v Národnom fronte, Verejnosť proti násiliu nemožno považovať za socialistickú organizáciu v zmysle ustanovenia § 18 a nasl. občianskeho zákonníka. V zmysle ustanovenia § 18 občianskeho zákonníka: „*Socialistickými organizáciami sú štátne, družstevné a spoločenské organizácie, ako aj iné organizácie, činnosť ktorých prispieva k rozvoju socialistických vzťahov.*“ Rovnakú definíciu socialistických organizácií používal aj hospodársky zákonník v ustanovení § 14. Z dikcie citovaného ustanovenia občianskeho zákonníka vyplýva, že za socialistickú organizáciu bolo možné považovať len takú organizáciu (štátnu, družstevnú, spoločenskú alebo inú), ktorá svojou činnosťou prispievala k rozvoju socialistických vzťahov.²⁴ Inými slovami, zameranie činnosti určitej organizácie na rozvoj týchto vzťahov bolo pojmovým znakom socialistickej organizácie.²⁵ Verejnosť proti násiliu teda nemožno subsumovať pod pojem socialistická organizácia, keďže v prípade Verejnosti proti násiliu nebola splnená predmetná materiálna podmienka, resp. nebol naplnený pojmový znak socialistickej organizácie.²⁶ Vzhľadom na to, že Verejnosť proti násiliu nemohla byť účastníkom občianskoprávných vzťahov ako socialistická organizácia, vstupovala do nich na základe ustanovenia § 488 občianskeho zákonníka. V zmysle tohto ustanovenia: „*Do občianskoprávných vzťahov vstupujú aj iné organizácie než socialistické, ak sú právnickými osobami.*“²⁷ *Pokiaľ tieto organizácie nie sú zriadené zákonom, môžu sa zriadiť len rozhodnutím alebo na základe privolenia orgánu, ktorý je na to povelaný.*“²⁸

Ustanovenie § 488 a nasl. občianskeho zákonníka bolo systematicky zaradené do prvej hlavy ôsmej časti pod rubrikou Úprava iných občianskoprávných vzťahov. Pod tieto ustanovenia boli subsumované rôznorodé právne vzťahy, pričom ich rôznorodosť bola daná jednak ich povahou, ako aj spôsobom ich vzniku. Spoločným znakom týchto rôznorodých právnych vzťahov bolo, že sa jednalo o vzťahy pre socialistickú spoločnosť atypické, pričom od právnych vzťahov upravených v predchádzajúcich častiach občianskeho zákonníka ich mala odlišovať aj skutočnosť, že dôvodom ich vzniku nebolo len uspokojovanie hmotných a kultúrnych potrieb. K iným občianskoprávnym vzťahom boli radené dve kategórie vzťahov, a to vzťahy vznikajúce vo sfére vnútroštátnej ekonomiky a vzťahy vznikajúce v rámci medzinárodného obchodu. Nás bude, prirodzene, zaujímať detailnejšie prvá menovaná kategória. Pod ňu spadali vzťahy v oblasti malovýroby (drobné súkromné hospodárstvo v zmysle čl. 9 Ústavy ČSSR), ďalej majetkové vzťahy vznikajúce na základe iného vlastníctva jednotlivcov než osobného vlastníctva²⁹ a v neposlednom rade vzťahy vznikajúce pri činnosti iných ako socialistických organizácií; keďže sa na tieto organizácie nevzťahovali ustanovenia Hospodárskeho zákonníka o hospodárení

socialistických organizácií, majetkové vzťahy takýchto organizácií vo vzťahu k iným organizáciám (či už socialistickým alebo nie) a občanom boli regulované ustanoveniami ôsmej časti občianskeho zákonníka.³⁰ Práve do poslednej menovanej skupiny spadá aj iniciatíva Verejnosť proti násiliu, ktorá bola založená na základe špeciálneho vládneho nariadenia a bola povolená príslušným orgánom štátu, pričom jej osobitosťou bol nielen právny základ vzniku, ale aj ciele, ktoré sledovala. Uvedené znaky ju odlišovali od socialistických organizácií a determinovali charakter právnych vzťahov, do ktorých vstupovala.³¹

Ako sme už naznačili, účastníkmi iných občianskoprávných vzťahov mohli byť okrem tzv. nesocialistických organizácií spĺňajúcich kumulatívne podmienky určené v ustanovení § 488 občianskeho zákonníka aj socialistické organizácie podľa ustanovenia § 18 v spojení s ustanovením § 19 občianskeho zákonníka, občania a v súlade s ustanovením § 21 občianskeho zákonníka aj štát.³² Verejnosť proti násiliu mohla byť teda účastníkom občianskoprávných vzťahov a mohla vstupovať do vzťahov s vyššie identifikovanými subjektmi. V zmysle čl. 5 Stanov občianskeho hnutia Verejnosť proti násiliu s pôsobnosťou na území Slovenska prijatých dňa 26. decembra 1989,³³ s účinnosťou od rozhodnutia ministerstva vnútra a životného prostredia o povolení osobitného združenia, mal oprávnenie konať v mene hnutia Koordinačný výbor Verejnosti proti násiliu a po dohode s výborom ju mohli získať aj ďalšie regionálne koordinačné výbory formou písomného súhlasu, príp. základné skupiny Verejnosti proti násiliu na základe dohody s príslušným regionálnym koordinačným výborom.

Právna úprava iných občianskoprávných vzťahov mala svoje špecifiká, avšak subsidiárne sa na ňu vzťahovala aj právna úprava predchádzajúcich častí občianskeho zákonníka. Uvedené vyplýva z ustanovenia § 496 občianskeho zákonníka, v zmysle ktorého v prípade absencie osobitnej právnej úpravy určitého vzťahu v rámci ôsmej časti občianskeho zákonníka (alebo iného zákona) sa na daný vzťah aplikujú ustanovenia občianskeho zákonníka, upravujúce vzťahy obsahom a účelom im najbližšie. Vzťah ôsmej časti občianskeho zákonníka k predchádzajúcim častiam predmetného predpisu bol teda vzťahom špeciality a v súlade so zásadou *lex specialis derogat legi generali* sa na skupinu iných občianskoprávných vzťahov aplikovali prioritne ustanovenia ôsmej časti občianskeho zákonníka a v prípade absencie úpravy určitého inštitútu alebo vzťahu v tejto časti sa daný vzťah, resp. inštitút spravoval relevantnými ustanoveniami občianskeho zákonníka predchádzajúcich častí. Na predmetnú skupinu právnych vzťahov sa teda *inter alia* vzťahovali aj základné zásady občianskoprávných vzťahov vyjadrené v čl. I-VIII občianskeho zákonníka, pričom čl. VIII stanovuje interpretačné pravidlo pre jednotlivé ustanovenia občianskeho zákonníka.³⁴ Okrem toho, že subsidiarita ustanovení predchádzajúcich častí občianskeho zákonníka vyplývala z ustanovenia § 496 Občianskeho zákonníka, niektoré ustanovenia ôsmej časti občianskeho zákonníka explicitne odkazovali na vybrané relevantné ustanovenia predchádzajúcich častí.³⁵ Na právne vzťahy Verejnosti proti násiliu sa teda vzťahovali všetky ustanovenia občianskeho zákonníka s určitými špecifikami vyplývajúcimi z ustanovení § 489 a nasl. občianskeho zákonníka, ak boli pre daný právny vzťah relevantné.

Kedže však Verejnosť proti násiliu nebola v zmysle ustanovenia § 18 občianskeho zákonníka považovaná za socialistickú organizáciu, na jej hospodárenie a majetkovoprávne postavenie sa nevzťahovali ustanovenia hospodárskeho zákonníka, ale iba príslušné ustanovenia občianskeho zákonníka.³⁶ V zmysle ustanovenia § 1 hospodárskeho zákonníka: „*Hospodársky zákonník upravuje zo vzťahov vznikajúcich pri riadení národného hospodárstva a pri hospodárskej činnosti socialistických*

organizácií (...).“ Hospodárske právo ako právne odvetvie upravovalo vzťahy vznikajúce pri riadení a hospodárskej činnosti socialistických organizácií. Fakt, že sa na Verejnosť proti násiliu ako na atypickú nesocialistickú organizáciu nevzťahovali ustanovenia hospodárskeho zákonníka ale neznamenal, že nemohla ako právnická osoba nadväzovať ekonomické vzťahy.³⁷ Ustanovenie § 3 ods. 2 vládneho nariadenia č. 30/1939 Sb. z. a n. oprávňovalo Verejnosť proti násiliu vykonávať činnosti v rámci svojich organizačných predpisov, ktorými boli stanovy a v medziach platných zákonov. Na hospodársku činnosť Verejnosti proti násiliu sa tak primerane aplikovali ustanovenia občianskeho zákonníka, menovite najmä štvrtej (Služby) a piatej časti (Práva a povinnosti z iných právnych úkonov). V zmysle čl. 6 Stanov občianskeho hnutia Verejnosť proti násiliu s pôsobnosťou na území Slovenska³⁸ s názvom Hospodárska činnosť bola Verejnosť proti násiliu oprávnená uskutočňovať vlastnú výrobnú-obchodnú činnosť (napr. vydavateľskú) za účelom realizácie svojich programových cieľov a úloh. Jednotlivé skupiny a koordinačné výbory Verejnosti proti násiliu mali oprávnenie hospodáriť s vlastným majetkom, ktorý im bol prenechaný do trvalého, resp. dočasného užívania a ich činnosť mala byť financovaná z dotácií, príspevkov a darov, ktoré im boli poskytnuté inými organizáciami, jednotlivcami, príp. orgánmi štátnej moci, taktiež z prostriedkov nadobudnutých vlastnou hospodárskou činnosťou.

Občiansky zákonník rozlišuje socialistické spoločenské vlastníctvo (upravené v ustanoveniach §§ 123 – 124), osobné vlastníctvo (upravené v ustanovení § 125 a nasl.) a napokon rámcovo aj súkromné vlastníctvo (upravené v ôsmej časti). Podľa § 489 ods. 1 občianskeho zákonníka bolo súkromné vlastníctvo vymedzené negatívne, pričom museli byť kumulatívne splnené dve podmienky:

1. muselo ísť o individuálne vlastníctvo k veci; individuálny vlastníctvom sa v tomto prípade nemyslí len vlastníctvo fyzických osôb, ale aj právnických osôb – organizácií, ktoré neslúži všeobecnému záujmu a
2. daná vec nebola predmetom osobného vlastníctva; o osobné vlastníctvo sa jednalo v prípade, ak boli splnené podmienky podľa ustanovení §§ 125 – 126 občianskeho zákonníka, v zmysle ktorých predmety osobného vlastníctva slúžili na uspokojovanie hmotných a kultúrnych potrieb občanov a zdrojom tohto vlastníctva bola najmä práca občana v prospech spoločnosti.

O súkromné vlastníctvo išlo aj v prípade vlastníctva nesocialistických organizácií. Aj súkromné vlastníctvo požívalo právnu ochranu, nie však v rovnakej miere ako osobné vlastníctvo.³⁹ Titulom nadobudnutia súkromného vlastníctva mohol byť v zmysle § 490 ods. 1 občianskeho zákonníka zmluva alebo dedenie, čo je v porovnaní s právnymi titulmi nadobúdania osobného vlastníctva reštriktívnejšia právna úprava.⁴⁰ Uvedené neznamená, že súkromné vlastníctvo nebolo možné nadobudnúť aj na základe rozhodnutia štátneho orgánu, prípadne na základe iných skutočností ustanovených v zákone. Tituly výslovne uvedené v ustanovení § 490 ods. 1 občianskeho zákonníka boli typickejšími spôsobmi nadobudnutia súkromného vlastníctva.⁴¹ Na súkromné vlastníctvo sa primerane vzťahovali ustanovenia občianskeho zákonníka o osobnom vlastníctve.

3. Záver

Verejnosť proti násiliu vznikla ako spontánna iniciatíva (hnutie), ktorej ciele sa prvé týždne prudko vyvíjali. Až do doby, než Ministerstvo vnútra a životného prostredia SSR vydalo rozhodnutie o povolení osobitného združenia v zmysle vládneho nariadenia č. 30/1939 Zb., t. j. do 28. decembra

1989, existencia Verejnosti proti násiliu bola len faktická, nebola právnickou osobou a nemala právnu subjektivitu, nemohla vstupovať do právnych vzťahov vo svojom mene. Od 28. decembra 1989 mala už právne postavenie právnickej osoby a mohla vstupovať do občianskoprávných vzťahov na základe ustanovenia § 488 občianskeho zákonníka. Nevzťahovali sa však na ňu príslušné ustanovenia Hospodárskeho zákonníka o hospodárení spoločenských organizácií, jej činnosť, právne úkony a vzťahy, do ktorých vstupovala boli regulované príslušnými ustanoveniami občianskeho zákonníka.

Právne postavenie Verejnosti proti násiliu sa zásadne zmenilo hneď 23. januára 1990, kedy bol prijatý zákon č. 15/1990 Zb., o politických stranách, keďže v zmysle ustanovenia § 9 ods. 1 uvedeného zákona sa považovala za politické hnutie v zmysle tohto zákona. Na základe ustanovenia § 7 o hospodárení politických strán sa mala spravovať rovnakým právnym režimom ako ostatné politické strany; vzťahovali sa na ňu teda príslušné ustanovenia hospodárskeho zákonníka.

Zaujal Vás tento článok?

Tímto to končiť nemusí. Článok nájdete ve webovej podobe na:

<https://www.iurium.cz/2020/12/25/verejnost-proti-nasili/>

Zapojte se do diskuze. Jakýkoli názor, kritika, nápad či podnět je zde vítán.

Seznam poznámek pod čarou

- 1 RYCHLÍK, Jan. *Rozdělení Česko-slovenska 1989-1992*. Praha: Vyšehrad, 2012, s. 82-86.
- 2 Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond (ďalej f.) VPN I. (18. november – 31. december 1989), fondové odd. I: OZ a občianska iniciatíva VPN (november – december 1989), signatúra (ďalej sign.): 1.1, inventárne číslo (ďalej inv. č.): 1, kartón (ďalej k.): 1, č. j. 2.
- 3 Tamže.
- 4 SNA, f. VPN I. (18. november – 31. december 1989), fondové odd. I: OZ a občianska iniciatíva VPN (november – december 1989), sign.: 1.1, inv. č.: 1, k.: 1.
- 5 SNA, f. VPN I. (18. november – 31. december 1989), fondové odd. I: OZ a občianska iniciatíva VPN (november – december 1989), sign.: 1.1, inv. č.: 1, k.: 1, č. j. 30.
- 6 Tamže, č. j. 151-152.
- 7 Tamže, k.: 28, č. j. 29.
- 8 Tamže, č. j. 69.
- 9 Občianske združenie nebolo v tom čase zákonný pojem. Ústava ako i ďalšie právne predpisy poznali len pojem spoločenské organizácie. Terminológiu používanú v tom čase účinnými právnymi predpismi analyzujeme ďalej v texte.
- 10 V súčasnosti predstavuje deliacu líniu medzi občianskym združením a politickou stranou práve zákon č. 85/2005 Z. z. ,o politických stranách a politických hnutiach, a zákon č. 83/1990 Zb., o združovaní občanov.
- 11 Združovacie právo nebolo (rovnako ako volebné právo) systematicky začlenené medzi práva občanov, ale do úvodných článkov. Použitím systematického výkladu tak môžeme dôjsť k záveru, že ústavodarca nechápal zhromažďovanie občanov ako ich právo, ale v podobe, v akej bolo identifikované v Ústave ČSSR, ako integrálnu súčasť spoločenského zriadenia, ako vyjadrenie štátneho režimu.
- 12 Čl. 4 a 6 Ústavy ČSSR.
- 13 LIPTÁK, Lubomír. Politické strany a ich miesto v slovenských dejinách. In: LIPTÁK, Lubomír. (ed.) *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava: ARCHA, 1992, s. 12.
- 14 Aj spoločenské organizácie ako napríklad ROH či SZM, ktoré neboli politickými stranami v pravom zmysle slova boli aktívnymi vykonávateľmi a agitátormi politiky KSČ.
- 15 SNA, f. VPN I. (18. november – 31. december 1989), fondové odd. I: OZ a občianska iniciatíva VPN (november – december 1989), sign.: 1.1, inv. č.: 1, k.: 1, č. j. 2.
- 16 Tamže, č. j. 22.
- 17 Tamže, č. j. 151-152.

18 BÁRÁNY, Eduard. *Právna úprava politických strán na Slovensku*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, 1999, s. 10-11.

19 Uvedená skutočnosť vyplýva aj z ustanovenia § 2 ods. 1 zákona o Národnom fronte. Napriek tomu, že tento predpis bol v roku 1970 zrušený, existencia a zverené úlohy Národného frontu zostali zachované, a teda Národný front si zachoval svoje postavenie v zmysle čl. 6 Ústavy ČSSR aj po roku 1970. Pozri napr.: BÁRÁNY, ref. 18, s. 11.

20 SNA, f. VPN I. (18. november – 31. december 1989), fondové odd. I: OZ a občianska iniciatíva VPN (november – december 1989), sign.: 4.1, inv. č.: 12, k.: 28, č. j. 52-55.

21 Tamže, č. j. 59.

22 I keď by bolo namieste polemizovať o platnosti tohto vládneho nariadenia vzhľadom na dobu jeho prijatia, Verejnosť proti násiliu bola práve na základe tohto nariadenia povolená a explicitne ho spomína aj zákon č. 83/1990 Zb., o združovaní občanov (§ 21 bod 3), keď ruší jeho platnosť. Je teda nepochybné, že tomuto právnomu predpisu bola priznaná právna relevancia.

23 ANTALOVÁ, Ingrid. MISTRÍKOVÁ, Mária. *Verejnosť proti násiliu 1989-1991. Svedectvá a dokumenty*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 1998, s. 280.

24 KNAPP, Viktor. PLANK, Karol et al. *Učebnica československého občianskeho práva*. I. zväzok. Bratislava: Obzor, 1965, s. 191.

25 KRATOCHVÍL, Zdeněk et al. *Nové občianske právo*. Bratislava: Obzor, 1967, s. 60-61.

26 Samozrejme, o uvedenom závere by bolo možné viesť polemiku, najmä vzhľadom na absenciu definície pojmu socialistický vzťah. Ak však vezmeme do úvahy, že základný rámec vzťahov vznikajúcich v štáte predstavuje ústava a v nej konkretizované štátne zriadenie (ktoré bolo reflektované v čl. 1 – 18 Ústavy ČSSR), možno tento záver s ohľadom na spôsob vzniku, ciele, činnosť a výsledky činnosti Verejnosti proti násiliu potvrdiť.

27 Ako už bolo uvedené, postavenie a právna subjektivita Verejnosti proti násiliu vyplývala z ustanovenia § 3 ods. 2 vládneho nariadenia č. 30/1939 Sb. z. a n.

28 Povolenie vydalo ministerstvo vnútra a životného prostredia.

29 Súkromné vlastníctvo, ktoré bolo chápané ako atypický vzťah pre socialistické usporiadanie spoločnosti.

30 KRATOCHVÍL, ref. 25, s. 689-691.

31 Verejnosť proti násiliu možno považovať za dobrovoľný spolok, resp. združenie, ktoré vzniklo v súlade s právnym poriadkom, keďže jej právny základ tkvie vo vládnom nariadení 30/1939 Sb. z. a n., ktorý však nemožno považovať za socialistickú organizáciu. K tomu pozri bližšie: tamže, s. 694.

32 Tamže, s. 693.

33 SNA, f. VPN I. (18. november – 31. december 1989), fondové odd. I: OZ a občianska iniciatíva VPN (november – december 1989), sign.: 4.1, inv. č.: 12, k.: 28, č. j. 195-201.

34 V zmysle čl. VIII občianskeho zákonníka je potrebné jednotlivé ustanovenia tohto predpisu vykladať a uplatňovať v súlade so zásadami vyjadrenými v čl. I-VII občianskeho zákonníka.

35 Napríklad ustanovenie § 489a občianskeho zákonníka. K aplikácii jednotlivých ustanovení Občianskeho zákonníka na iné občianskoprávne vzťahy regulované ustanoveniami ôsmej časti Občianskeho zákonníka pozri bližšie: KRATOCHVÍL, ref. 25, s. 691-693.

36 KRATOCHVÍL, ref. 25, s. 690, STUNA, Stanislava et al. *Hospodárske právo*. Praha: Orbis, 1966, s. 7.

37 STUNA, ref. 36 s. 7-8.

38 SNA, f. VPN I. (18. november – 31. december 1989), fondové odd. I: OZ a občianska iniciatíva VPN (november – december 1989), sign.: 4.1, inv. č.: 12, k.: 28, č. j. 195-201.

39 Pozri bližšie: KRATOCHVÍL, ref. 25, s. 697-699.

40 V zmysle § 133 občianskeho zákonníka bolo možné nadobudnúť osobné vlastníctvo nielen zmluvným prevodom a dedením, ale aj rozhodnutím štátneho orgánu alebo na základe iných skutočností ustanovených zákonom.

41 Pozri bližšie: KRATOCHVÍL, ref. 25, s. 699-700.